

Igor Kilanowski

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID 0000-0002-1309-2317

Anna Słowikowska¹

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID 0000-0002-9002-166X

Tożsamość eklezjalna oraz odpowiedzialność moralna i prawna w liście Stefana Wyszyńskiego do młodzieży lubelskiej z 1946 roku. Analiza kanonistyczna

W 1946 roku podczas Konsystorza Tajnego papież Pius XII ogłosił nominację na biskupa lubelskiego ks. Stefana Wyszyńskiego². Świecenia biskupie nominat przyjął 12 maja 1946 roku, a 26 maja

- 1 Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” nr projektu NPRH/DN/SP/507348/2021/11, kwota dofinansowania 629 626 zł, całkowita wartość projektu 629 626 zł.
- 2 Należy odnotować, że w dostępnych źródłach różna jest data samej nominacji. W literaturze i publikacjach informacyjnych podawana jest jako data nominacji 4 marca 1946 roku, zob. m.in. P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Tysiąclecia*, t. 1, Wrocław 2016, s. 79 („4 marca 1946 roku, po śmierci biskupa Mariana Fulmana, ksiądz Wyszyński został mianowany przez Ojca Świętego Piusa XII biskupem lubelskim”); S. Budzik, [brak tytułu], w: *Dzieci Moje! Biskup Stefan Wyszyński Ordynariusz Lubelski 1946-1949. Pamiętnik wystawy zorganizowanej przez Fundację na rzecz Rodziny Nasza Tradycja w 70. rocznicę ingresu do Katedry Lubelskiej Biskupa Stefana Wyszyńskiego*, Lublin 2017, s. 25 („Nominacja papieża Piusa XII została podpisana 4 marca 1946 r.”). Jednakże źródła archiwalne ujawniają inne daty. I tak – według „Acta Apostolicae Sedis” – Konsystorz Tajny, podczas którego ogłoszona została nominacja miał odbyć się 16 czerwca 1946 roku (sic!), co nie jest zgodne z chronologią przyjęcia sakry i ingresu do katedry lubelskiej bp. Stefana Wyszyńskiego, zob. Consistorium Secretum, *Provisio ecclesiarum: episcopos*, AAS 38 (1946), s. 240. Również według tego samego źródła nominacja nastąpiła w dniu 25 marca 1946 roku, zob. Sacra Congregatio Consistorialis, *Provisio ecclesiarum*, AAS 38 (1946), s. 208. Faktycznie taka data figuruje na bulli nominacyjnej, zob. Bulla papieża

tego samego roku uroczyscie objął diecezję lubelską w kanoniczne posiadanie³. Był to czas trudny z powodu tragicznych wydarzeń wojny, ale także okres głębokiej transformacji społecznej i duchowej, bowiem Polska objęta została reżimem komunistycznym i funkcjonowała jako państwo satelickie Związku Radzieckiego – Polska Rzeczpospolita Ludowa. Kościół podejmował trudną misję moralnej odbudowy Narodu, starając się przywrócić nie tylko zniszczone struktury materialne, ale przede wszystkim naruszone sumienia i etos społeczny. Kilka dni po objęciu diecezji lubelskiej bp Stefan Wyszyński skierował do młodzieży z lubelskich szkół list, który można określić jako jego programowe przesłanie. Wskazał w nim kierunki pracy wychowawczej i duchowej z młodym pokoleniem⁴.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest kanonistyczna, oparta jest na źródłach prawnych, analiza listu Stefana Wyszyńskiego do młodzieży szkolnej w kontekście wyłaniającej się z niego koncepcji eklezjalnej tożsamości oraz odpowiedzialności społecznej młodego pokolenia. Takie założenie wymaga przyjęcia odpowiedniej metodologii. Dlatego też analizie nie zostanie poddany cały dokument, lecz jedynie wybrane fragmenty, które w sposób szczególnie ujawniają odniesienia do obowiązującego wówczas prawa kanonicznego. Celem artykułu jest zatem nie tylko ukazanie programu wychowawczego zawartego w liście, lecz także wydobywanie wątków prawnych, które świadczą o kanonistycznej wrażliwości biskupa lubelskiego. Zaproponowane podejście pozwoli ukazać, w jaki sposób Stefan Wyszyński – pasterz i doktor prawa kanonicznego – formował młodzież w duchu odpowiedzialności chrześcijańskiej, łącząc oraz harmonizując wychowanie moralne i społeczne z przestrzeganiem prawa Kościoła. Analiza listu w tym aspekcie umożliwi również uchwycenie, jak autor traktował swoje zadanie jako rządcy Kościoła partykularnego, kształtując świadomość eklezjalną i społeczną powierzonych mu wiernych. W ten sposób niniejszy artykuł

Piusa XII z 25 marca 1946 r. nominująca ks. Stefana Wyszyńskiego Biskupem Lubelskim wraz z jej tłumaczeniem, w: *Stefan Wyszyński Prymas Tysiąclecia – absolwent KUL... kandydat na ołtarze*, red. M. Sitarz, A. Słowikowska, A. Romanko, Lublin 2017, s. 169-171.

- 3 Wikariusz Kapituły Sede Vacante, *Akta Władzy Diecezjalnej: Na dzień Konsekracji i Ingresu J.E. Ks. Bpa Dra Stefana Wyszyńskiego*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” rok XXIII (1946), nr 6, s. 179.
- 4 Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie [dalej: AAL], Zespół: *Kuria Biskupia w Lublinie*, Sygn. Dz. III 32,teczka: *Kserokopie dokumentów dot. działalności Biskupa Lubelskiego dr Stefana Wyszyńskiego, wykonane przez PAX / Oddz. Lublin (1946-1949)*, k. 64-66; opublikowany: *List J.E. Ks. Bpa St. Wyszyńskiego do młodzieży szkolnej*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” [dalej: WDL] rok XXIII (1946), nr 6, s. 219-221.

wpisuje się także w nurt badań nad recepcją powszechnego prawa kanonicznego w nauczaniu i działalności polskich biskupów, a także nad ukazaniem ich postawy wobec reżimów totalitarnych⁵.

1. Charakterystyka, cel i treść listu do młodzieży szkolnej

Zgodnie z adnotacją bibliograficzną zawartą w przypisie nr 3 niniejszego tekstu, list znajduje się w Archiwum Archidiecezjalnym Lubelskim. Jest to kopia maszynopisu z odręcznymi poprawkami Stefana Wyszyńskiego. Natomiast w formie druku list ukazał się na łamach „Wiadomościach Diecezjalnych Lubelskich”, lecz – co znamienne – bez uwzględnienia kilku odręcznych adnotacji autora. Różnice te, choć nie są merytorycznie znaczące i nie zmieniają sensu treści, pozwalają jednak na wskazanie, że biskup lubelski pragnął, aby niektóre fragmenty były bardziej precyzyjne⁶. Zmiany naniesione przez Stefana Wyszyńskiego na maszynopisie zostały jednak pominięte przez wydawcę.

Żadna z wersji listu nie została opatrzona datą dzienną, ale wskazano ją w sposób opisowy: „w dniu Zesłania Ducha św. 1946 r.”. Tego rodzaju datowanie liturgiczne, zakorzenione w tradycji kościelnej, podkreśla związek życia wspólnoty eklezjalnej z rytmem roku liturgicznego. Uroczystość Zesłania Ducha Świętego, czyli Pięćdziesiątnica, w 1946 roku przypadała 9 czerwca, zatem taką właśnie należy przyjąć datę powstania listu. Był to początek biskupiej posługi Stefana Wyszyńskiego w diecezji lubelskiej, bowiem – jak wyżej wspomniano – ingres odbył się 26 maja 1946 roku.

5 Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w swoim nauczaniu dziś błogosławiony Stefan kard. Wyszyński dużo miejsca poświęcał wychowaniu dzieci i młodzieży, zarówno jako biskup lubelski, jak i prymas Polski. Powyższe było przedmiotem pogłębionej analizy teologicznej, kanonistycznej, pedagogicznej czy socjologicznej, jak na przykład: A. Rynio, *Wychowanie młodzieży w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Lublin 2001; R. Bednarczyk, *Prawa, obowiązki i zadania wychowawcze rodziców w myśli Prymasa Stefana Wyszyńskiego. Studium katechetyczne*, Warszawa 2017. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że większość publikacji odnosiła się do czasów „prymasowskich”. Z kolei będący przedmiotem niniejszego artykułu list do młodzieży z diecezji lubelskiej z 1946 roku nie był dotychczas komentowany i analizowany.

6 Na przykład ten odnoszących się do kształtowania w sobie usposobienia społecznego, „które nie szuka swego, nie goni za zyskiem w służbie bliźnim, które jest raczej gotowe służyć innym, niż oczekiwać na służbę” [zmiana odręczna SW: „oczekiwać posługi” – wyróż. autorzy], zob. WDL rok XXIII (1946), nr 6, s. 220; AAL, Sygn. Dz. III 32, k. 65.

List w wersji archiwalnej nie posiada odrębnego tytułu. Rozpoczyna się wersem określającym odbiorców: „Droga Młodzieży katolicka szkół lubelskich!”⁷. Z kolei w wersji drukowanej nad takim sposobem adresowania redakcja WDL umieściła własną tytulację: *List J.E. Ks. Bpa St. Wyszyńskiego do młodzieży szkolnej*⁸.

Cel listu wskazał sam Autor: „Chcę odezwać się do Was i w tej myśli, by w każdej podniosłej chwili wyciągnąć dobro wyższego rzędu, by wskazać wytyczne dla naszej wspólnej pracy”⁹. Doprecyzował go w następujący sposób:

*Droga Wasza prowadzi do nowego, dojrzałego życia, do życia pełnego pracy, w służbie Bogu i narodowi, naszym doczesnym i ostatecznym celom. Do tej służby macie się uzdolnić, przez zdobycie cnót i sprawności, które mają złożyć się na pełnię doskonałości życia Waszego. Macie dojść z pomocą Waszych kochanych rodziców, z pomocą szkoły i poświęcających się Wam nauczycieli i wychowawców, z pomocą oddanego Wam Kościoła i kapłanów, z pomocą wartości narodowych, społecznych i państwowych do pełni rozwoju swej rozumnej i wolnej osoby ludzkiej*¹⁰.

Należy zauważyć, że już z przytoczonych sformułowań wyłania się perspektywa wychowania do określonej tożsamości chrześcijańskiej i odpowiedzialności społecznej młodego pokolenia, którą należy odczytać również w kontekście ówczesnego prawa kanonicznego.

W liście do młodzieży szkolnej nie została zastosowana określona struktura. Jednakże „wytyczne” programowe Stefan Wyszyński ujął w pięciu zasadniczych punktach, z których każdy wyjaśnił w kilku wersetach. Główne założenia, jakie biskup lubelski postawił do pracy duszpasterskiej z młodym pokoleniem katolików są następujące: 1. obowiązki względem człowieczeństwa (w tym: obrona godności ludzkiej, zwalczanie poniżania człowieczeństwa, walka o czystość i dobre obyczaje, zachowywanie trzeźwości i czystości, troska o zdrowie, budzenie woli życia i służenia bliźnim); 2. zachowywanie pokoju w otoczeniu rodzinnym, szkolnym, koleżeńskim (w tym: pielęgnowanie ducha zgody, życzliwości, dobroci, uczynności, wzajemnej pomocy, kształcenie usposobienia społecznego, które służy innym, nabywanie

7 AAL, Sygn. Dz. III 32, k. 64.

8 WDL rok XXIII (1946), nr 6, s. 219.

9 AAL, Sygn. Dz. III 32, k. 64.

10 Tamże, k. 65.

umiejętności współżycia i współpracy w dobrych uczynkach); 3. obowiązki wobec Boga (w tym: bronienie czci i chwały Boga w Narodzie, zapraszanie Boga do własnej duszy i przygotowanie Mu miejsca w całym swoim życiu); 4. zachowywanie wierności Kościołowi (w tym: miłość do Kościoła, którego wierni są członkami, utrzymywanie wspólnoty z Kościołem, uznanie odpowiedzialności za losy Kościoła na ziemi); 5. obowiązki wobec Ojczyzny (w tym: miłość do Ojczyzny objawiająca się w uczynkach, prawdzie, wytrwałej oraz owocnej pracy i wysiłku, otwartość na potrzeby bliźnich)¹¹. Przedstawione pięć obszarów tworzy spójną syntezę wychowania chrześcijańskiego według Stefana Wyszyńskiego, w której harmonijnie łączą się elementy formacji osobowej, moralnej i religijnej z kształtowaniem odpowiedzialności za życie wspólnotowe – zarówno w wymiarze ekklezjalnym, jak i narodowym.

Z tak określonego programu duszpasterskiego, obejmującego pięć zasadniczych obszarów formacji, z perspektywy kanonicznej należy zwrócić uwagę przede wszystkim na dwa wymiary: obronę człowieczeństwa – obejmującą godność ludzką, moralność i służbę bliźnim, oraz wezwanie do trwałej i pełnej wierności Kościołowi. Ich wybór nie oznacza marginalizacji pozostałych, lecz wskazuje na szczególną doniosłość tych zagadnień w kontekście obowiązujących ówczesnie norm Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku¹² oraz Magisterium Kościoła. Analiza tych punktów ukazuje nie tylko troskę o życie etyczne jednostki, ale również o integralność wspólnoty kościelnej, co pozwala uchwycić centralny problem badawczy niniejszego artykułu.

2. Obowiązki względem człowieczeństwa

W liście do młodzieży lubelskiej bp Stefan Wyszyński wzywał młode pokolenie do podjęcia odpowiedzialności za zachowanie i promowanie godności osoby ludzkiej, a także walki o czystość obyczajów. Jego przesłanie było głęboko zakorzenione w kanonicznym rozumieniu natury ludzkiej i obowiązków wiernych, wyrażonym w obowiązującym wówczas Kodeksie Piobenedyktyńskim. Prawo to traktowało człowieka jako istotę powołaną do

11 AAL, Sygn. Dz. III 32, k. 65-66; WDL rok XXIII (1946), nr 6, s. 220-221.

12 *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej: CIC 17].

życia moralnego i duchowego, zachowując równowagę między wymogami prawa Bożego a potrzebami życia społecznego.

2.1. Godność osoby ludzkiej

Kościół niezmiennie uznaje godność człowieka za pochodzącą od Stwórcy i konstytuującą podstawę wszelkich praw oraz obowiązków moralnych. Wydarzenia XX wieku podważyły w materialistycznym świecie tę godność, przypisywaną człowiekowi z porządku naturalnego jako przyrodzoną i niezbywalną, promując koncepcje jej przeczące, oparte na pozytywistycznym rozumieniu człowieka. Już po doświadczeniach I wojny światowej, w trakcie przemian ustrojowych ówczesnych państw oraz w wyniku rozwoju totalitaryzmów, takich jak komunizm, faszyzm i nazizm, Kościół nie mógł pozostać obojętny.

Wyraźny i doniosły głos w tej sprawie zabrał papież Pius XI, ogłaszając 19 marca 1937 roku encyklikę o bezbożnym komunizmie *Divini Redemptoris*¹³. Analizując ten reżim, biskup rzymski pisał, że komunizm odbiera „osobie ludzkiej całą jej godność i wszelkie moralne oparcie [...]”. Ponieważ w obliczu społeczności człowiek, według zapatrywań komunizmu, jest tylko kółkiem wtłoczonym w tryby maszyny, dlatego nie przyznaje mu się żadnych praw naturalnych” (nr 10). Papież określił komunizm metaforycznie: „[...] oto nowa Ewangelia, którą bolszewicki i bezbożny komunizm głosi jako orędzie zbawienia i odkupienia ludzkości. Jest to system pełen błędów i sofizmatów¹⁴, sprzeciwiający się zarówno objawieniu, jak i zdrowemu rozumowi, niszczący wszelki ład społeczny i podważający jego fundamenty, zapoznający prawdziwe pochodzenie, naturę i istotny cel państwa, negujący prawa należne osobie ludzkiej, jej godność i wolność” (nr 14). Użycie metafory „nowej Ewangelii” odnosi się do ukazania komunizmu jako ideologii, która zajmuje miejsce religii i ogłasza „nową prawdę” w sposób analogiczny do tego, w jaki Ewangelia objawia prawdę Bożą¹⁵. Odniesienie się do Magisterium Kościoła w tej kwestii pozwala zrozumieć, dlaczego na

13 Pius PP. XI, *Litterae encyclicae de comunismo atheo Divini Redemptoris* (19.03.1937), AAS 29 (1937), s. 65-106.

14 Sofizmat jest to błędny wniosek wyciągnięty z rozumowania opartego na wieloznaczności pojęć, nieścisłościach lub innych błędach logicznych; potocznie: świadome dowodzenie nieprawdy, wykręt, fałsz, wybieg, zob. *Słownik Języka Polskiego*, red. W. Doroszewski, t. VIII, Warszawa 1966, s. 483.

15 Jest to zatem rodzaj metafory ideologicznej, przenoszącej pojęcie z kontekstu religijnego na ideologiczny, nadając mu nową wartość znaczeniową, a także metafory symbolicznej,

początku swojej posługi pasterskiej bp Wyszyński tak mocno podkreślał młodzieży znaczenie godności człowieka i konieczność jej ochrony.

Troska o godność ludzką, jej zachowywanie i ochrona, a przez to uszlachetnianie i dbanie o człowieczeństwo, szczególny wyraz znajduje w wychowaniu i formacji człowieka. To zaś dokonuje się w pierwszej kolejności w rodzinie jako najmniejszej komórce społecznej, wobec której Kościół i państwo są jedynie instytucjami służebnymi i pomocowymi. Dlatego też prawodawca kanoniczny nałożył na rodziców obowiązek troszczenia się o religijne, moralne, fizyczne i obywatelskie wychowanie potomstwa oraz zapewnienie mu doczesnego bytu (CIC 17, can. 1113)¹⁶. W ten sposób proklamowany przez Kościół obowiązek wynikający z prawa naturalnego wymaga od rodziców, a następnie od dzieci i młodzieży, którzy w przyszłości sami staną się odpowiedzialni za inne pokolenia, postępowania zgodnego z Ewangelią, nauką Kościoła i jego zarządzeniami, ale także stosowania się do słusznych praw państwowych¹⁷.

W kontekście powojennej Polski, gdzie życie ludzkie zostało zdewaluowane przez okrucieństwa wojny i okupacji, apel bp. Wyszyńskiego o obronę człowieczeństwa nabierał szczególnego znaczenia. W wytycznych programowych przedstawionych w analizowanym liście pouczył młodzież: „Zwalczajcie w sobie wszystko, co poniża człowieka, a w nim godność dziecka Bożego i dziecka narodu”¹⁸. W ten sposób wezwał uczniów lubelskich szkół do odnowy etosu społecznego – odbudowywania wartości moralnych w rodzinie, szkole i wspólnocie lokalnej.

2.2. Czystość obyczajów i moralność publiczna

Stefan Wyszyński podkreślał znaczenie czystości moralnej i dobrych obyczajów. W zastanej i rozwijającej się ówczesznie ideologii zadanie, które dostrzegł i postawił przed młodzieżą, określił mianem „walki”: „Walczcie o czystość i dobre obyczaje. Zachowujcie trzeźwość, bo tylko czyści i trzeźwi

gdyż w interpretacji Piusa XI komunizm staje się symboliczną „Ewangelią” w kontekście jego wpływu i oddziaływania.

16 Can. 1113. *Parentes gravissima obligatione tenentur prolis educationem tum religiosam et moralem, tum physicam et civilem pro viribus curandi et etiam temporali eorum bono providendi.*

17 Zob. Pius XI, *Litterae encyclicae de christiana iuventutis educatione Divini illius Magistri* (31.12.1929), AAS 22 (1930), s. 55-86.

18 AAL, Sygn. Dz. III 32, k. 65.

zwyciężają”¹⁹. Obowiązek ten należy ściśle połączyć nie tylko z odpowiedzialnością moralną w sanktuarium sumienia, ale także z odpowiedzialnością karną. Młodzież starsza może stać się podmiotem czynnym, czyli sprawcą określonych przez prawo państwowe i kanoniczne przestępstw, a młodzież młodsza i dzieci mogą być podmiotem biernym, czyli ofiarami. Jedni i drudzy jednak powinni być świadomi konsekwencji popełnianych czynów.

Nie każdy grzech ciężki stanowi samodzielnie kategorię przestępstwa kanonicznego, jednak, jeśli jest publiczny lub towarzyszą mu inne znamiona przestępstwa, wówczas podpada pod odpowiedzialność prawną. W tym aspekcie prawo kanoniczne obowiązujące w dniu ogłoszenia listu biskupa lubelskiego przewidywało sankcje za czyny przestępcze przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu i to – co istotne – tak dla duchownych je popełniających (CIC 17, can. 2359), jak i dla świeckich. W odniesieniu do świeckich odpowiedzialność za czynny przeciwko dobrym obyczajom, w tym przeciwko czystości, została uregulowana w can. 2357²⁰. Wierni zobowiązani zatem byli kanonicznie do unikania czynów gorszących, a za ich popełnienie w prawie kanonicznym zawarte zostały konsekwencje karne za publiczne naruszenie obyczajów. Prawodawca przewidywał sankcję infamii dla świeckich skazanych (w państwie) za przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, popełnione z osobami poniżej 16. roku życia, za gwałt, sodomie, kazirodztwo lub ułatwianie cudzego nierządu (§ 1). Ponadto zagroził wykluczeniem z wykonywania kościelnych aktów prawnych świeckim, którzy dopuścili się publicznego cudzołóstwa lub żyją w publicznym konkubinacie, lub zostali prawnie skazani za inne przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu (§ 2).

Jakie znaczenie miało to dla adresatów omawianego listu? Dla młodzieży powojennej regulacje prawne oraz wezwanie skierowane przez biskupa do walki o czystość i dobre obyczaje oznaczały aktywne przeciwdziałanie demoralizacji wynikającej z chaosu społecznego po wojnie i deptania godności człowieka. W szczególności zadaniem młodzieży było unikanie nawyków sprzecznych z etyką chrześcijańską, formowanie dobrych relacji w grupie

¹⁹ Tamże.

²⁰ Can. 2357 § 1. Laici legitime damnati ob delicta contra sextum cum minoribus infra aetatem sexdecim annorum commissa, vel ob stuprum, sodomiam, incestum, lenocinium, ipso facto infames sunt, praeter alias poenas quas Ordinarius infligendas iudicaverit. § 2. Qui publicum adulterii delictum commiserint, vel in concubinato publice vivant, vel ob alia delicta contra sextum decalogi praeceptum legitime fuerint damnati, excludantur ab actibus legitimis ecclesiasticis, donec signa verae resipiscentiae dederint.

rówieśniczej, dbałość o język, kulturę osobistą i odpowiedzialność w środowisku. Stefan Wyszyński promując czystość i trzeźwość wzywał do ascezy osobistej, czyli ćwiczenia samokontroli i rozwijania cnoty męstwa moralnego, które miały chronić zarówno jednostkę, jak i całą wspólnotę przed degradacją wartości.

3. Zachowanie wierności Kościołowi

Kanoniczna analiza fragmentów listu Stefana Wyszyńskiego odnoszących się do obowiązków względem człowieczeństwa, w tym godności ludzkiej oraz znaczenia czystości i odpowiedzialności za swoje czyny, determinuje dalszą część artykułu, w której podjęta zostanie refleksja nad wiernością Kościołowi. Wszystkie te wymiary – godność, czystość, odpowiedzialność – nie mogą istnieć w oderwaniu od wspólnoty Kościoła, który jako Mistyczne Ciało Chrystusa stanowi fundament życia duchowego i moralnego wiernych. Zachowanie wierności Kościołowi jest więc nie tylko wyrazem lojalności wobec jego nauki i struktur, ale także wymogiem skutecznej realizacji wcześniejszych zobowiązań: ochrony godności, czystości i dbałości o dobre obyczaje. Co istotne, apel biskupa lubelskiego o wierność Kościołowi, kierowany w momencie, gdy władze państwowe i część środowisk społecznych promowały światopogląd wrogi chrześcijaństwu, nie był jedynie przestrogą pastoralną, lecz wpisywał się także w prawny wymiar Kościoła.

3.1. Przynależność do Kościoła jako fundament wierności

Stefan Wyszyński zaapelował w liście do młodych o ukochanie Kościoła, ponieważ są „członkami Ciała jego”, oraz utrzymanie z nim wspólnoty, zwłaszcza przez publiczną modlitwę²¹. Wezwanie to ujawnia, że dla nowego rządu diecezji lubelskiej wierność Kościołowi i przynależność do niego nie ograniczały się do formalnej afiliacji.

Przesłanie zawarte w liście ściśle wpisuje się w rozumienie i identyfikację przynależności kościelnej i podmiotowości wiernych w strukturze Kościoła. Określone to zostało w kanonie inicjującym drugą księgę Kodeksu Piusa XII. W dyspozycji normy prawnej zawartej w can. 87 prawodawca wskazał, że człowiek przez chrzest staje się osobą w Kościele. Ochrzczony zyskuje podmiotowość prawną i przysługującą mu

21 AAL, Sygn. Dz. III 32, k. 66.

obowiązki oraz uprawnienia, w tym prawo do otrzymania opieki duszpasterskiej i obowiązek posłuszeństwa pasterzom Kościoła²². Jednakże pojęcia: „bycia wiernym w Kościele” i „przynależności do Kościoła” nie są tożsame. Przynależność jest pojęciem szerszym²³. Jest ona także związana z rozwinięciem i wyjaśnionym przez Piusa XII modelem Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa²⁴, do czego zresztą pośrednio nawiązał Stefan Wyszyński w swoim liście. Orędzie biskupa lubelskiego nawołujące do takiego właśnie uczestnictwa w Kościele, którego Głową jest Chrystus, a członkami wierni, miało na celu podkreślenie aktywnej lojalności młodzieży względem Kościoła – jego nauczania, uświęcania i pasterzowania w zorganizowanej strukturze. Wierność ta miała – i wciąż ma – charakter zarówno ontologiczny, jak i moralny oraz prawny.

3.2. Utrzymywanie jedności z Kościołem

Stefan Wyszyński podkreślał konieczność trwania młodzieży w jedności z Kościołem, szczególnie w obliczu powojennej destabilizacji społecznej i ideologicznych wpływów wrogich nurtów. Na gruncie CIC 17 zachowanie wspólnoty z Kościołem było postrzegane jako obowiązek wynikający z samego aktu chrztu (can. 87). Wierni, którzy publicznie odcinali się od jedności z Kościołem, podlegali sankcjom karnym (kan. 2314 §1 CIC 17)²⁵. Należy

22 Can. 87. Baptismate homo constituitur in Ecclesia Christi persona cum omnibus christianorum iuribus et officiis, nisi, ad iura quod attinet, obstet obex, ecclesiasticae communionis vinculum impediens, vel lata ab Ecclesia censura.

23 Zob. J. Wiślicki, *Prawa świeckich w Kościele Katolickim*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji X. Biskupa Mariana Leona Fulmana*, cz. II: *Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych*, Lublin 1939, s. 375.

24 Zob. Pius XII, *Litterae encyclicae de Mystico Iesu Christi Corpore deque nostra in eo cum Christo coniunctione Mystici Corporis Christi* (29.06.1943), AAS 35 (1943), s. 193-248.

25 Can. 2314 § 1. Omnes a christiana fide apostatae et omnes et singuli haeretici aut schismatici: 1° Incurrunt ipso facto excommunicationem; 2° Nisi moniti resipuerint, priventur beneficio, dignitate, pensione, officio aliove munere, si quod in Ecclesia habeant, infames declarentur, et clerici, iterata monitione, deponantur; 3° Si sectae acatholicae nomen deriderint vel publice adhaeserint, ipso facto infames sunt et, firmo praescripto can. 188, n. 4, clerici, monitione incassum praemissa, degradentur. § 2. Absolutio ab excommunicatione de qua in par. 1, in foro conscientiae impertienda, est speciali modo Sedi Apostolicae reservata. Si tamen delictum apostasiae, haeresis vel schismatis ad forum externum Ordinarii loci quovis modo deductum fuerit, etiam per voluntariam confessionem, idem Ordinarius, non vero Vicarius Generalis sine mandato speciali, resipiscentem, praevia abiuratione iuridice peracta aliisque servatis de iure servandis, sua auctoritate ordinaria in foro exteriori absolvere potest; ita vero absolutus, potest deinde a peccato absolvi

zauważyć, że w tym kanonie wprost wymienione zostało zapisanie się do sekty akatolickiej lub ateistycznej albo publiczne do niej przystąpienie²⁶. W okresie, w którym Polska była pod rządami totalitarnymi, nie było to bez znaczenia. Biskup lubelski miał tego świadomość, dlatego w swoim programie pracy z młodym pokoleniem Polaków uwrażliwiał je w tym zakresie. Kierując do młodzieży szkolnej słowa: „Zachowajcie wierność Kościołowi [...]. Ukochajcie Kościół [...]. Utrzymajcie z Kościołem wspólnotę [...]. Uznajcie swą odpowiedzialność za losy Królestwa Bożego na ziemi”²⁷, był przekonany, jaka odpowiedzialność na nim spoczywa, a wraz z nim na szkole i Kościele jako instytucjach służebnych wobec rodziny, w której przede wszystkim kształtuje się charakter młodego człowieka oraz odbywa się jego wychowanie i formacja. Dlatego w liście do młodzieży szkolnej nie mógł pominąć wezwania do wierności Kościołowi, świadom, że skutkiem błędnych ideologii może być prowadzenie młode pokolenie do zatracenia tożsamości eklezjalnej.

Norma ówczesnego Kodeksu o odpowiedzialności karnej za naruszenie jedności z Kościołem budziła wątpliwości znaczeniowe, a w konsekwencji również aplikacyjne, ale zostały one rozwiane 30 lipca 1934 roku. Papieska Komisja Autentycznej Interpretacji Kanonów Kodeksu potwierdziła, że przynależność do tego typu sekty – akatolickiej lub ateistycznej – stanowi również przeszkodę do przyjęcia święceń i zawarcia małżeństwa²⁸. Mimo wyraźnie zredagowanych norm prawnych, interpretacji autentycznej i jednoznacznego stanowiska wyrażonego w Magisterium, wciąż żywo dyskutowany był temat uczestnictwa wiernych w działalności ideologii obcych chrześcijaństwu lub indoktrynacja nimi w różnych formach. Oczywiście było wiele tego przyczyn, od wpływu społecznego doktryn, na których oparte były reżimy totalitarne, po dyskusje nad świadomością i wolnością wyboru przynależności do nich lub ich wspierania i rozpowszechniania (lub brakiem tej wolności na skutek represji stosowanych wobec tych, którzy byli im przeciwni). Jednak trzy lata po ogłoszeniu listu Stefana Wyszyńskiego Kongregacja Świętego Oficjum wydała dekret *Quaesitum est*, w którym udzieliła odpowiedzi na następujące pytania: 1) czy wolno zapisywać się do

a quolibet confessario in foro conscientiae. Abiuratio vero habetur iuridice peracta cum fit coram ipso Ordinario loci vel eius delegato et saltem duobus testibus.

26 F. Bączkowicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. III, wyd. 3, Opole 1958, s. 479.

27 AAL, Sygn. Dz. III 32, k. 66.

28 Pontificae Commissione ad Codicis canones authenticæ interpretandos, Responsa ad proposita dubia, ad I: *De sectae atheisticae adscriptis* (30.07.1934), AAS 26 (1034), s. 494.

partii komunistycznej lub sprzyjać tej partii; 2) czy wolno drukować, rozpowszechniać lub czytać książki, czasopisma, dzienniki, ulotki, które popierają naukę lub działalność komunistów, lub też posyłać swoje opracowania do druku w tych pismach; 3) czy wolno dopuszczać do Komunii Świętej wiernych, o których mowa w pytaniu 1 i 2, którzy świadomie i dobrowolnie w ten sposób postępują?²⁹. Odpowiedzi na te pytania oznaczone zostały bezdyskusyjnie jako *negative*, a w wyjaśnieniu Kongregacja wskazała, że reżim komunistyczny opiera się na przesłankach materialistycznych i jest przeciwny wierze chrześcijańskiej, o czym zresztą wcześniej pisał Pius XI. Zdaniem kanonistów stosowanie tych dyspozycji w Polsce było szczególnie utrudnione, ponieważ „komunizm w naszym kraju opierał się na kłamstwie i zniewalaniu, a poszczególni członkowie partii komunistycznych, a także sprzyjający tym partiom właściwie nie wiedzieli, co czynią i nie byli wolni w postępowaniu”³⁰.

3.3. Wierność jako świadome i publiczne świadectwo tożsamości eklezjalnej

Dla Stefana Wyszyńskiego wierność Kościołowi nie ograniczała się jedynie do formalnego członkostwa w nim. Oznaczała aktywną lojalność wobec wspólnoty wierzących – jej pasterzy, nauczania i misji, do której autor listu zachęcał zwłaszcza przez publiczną modlitwę³¹, która jest wyrazem wyznawanej wiary. Wierni zatem mieli obowiązek nie tylko przyjmowania nauki katolickiej, ale także – zgodnie z *mens legislatoris* wyrażoną w can. 1325 § 1 CIC 17³² – ciążył na nich obowiązek otwartego wyznawania wiary, ilekroć ich milczenie, ukrywanie się z wiarą lub sposób postępowania mogłyby sugerować lub dowodzić zaparcia się wiary, wzgardzenia nią, znieważenia

29 Suprema Sacra Congregatio S. Officii, Decretum *Quaesitum est* (1.07.1949), AAS 41 (1949), s. 334.

30 M. Pastuszko, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu Jana Pawła II*, Kielce 1997, s. 153. Zob. szerzej: E. Szczot, *Prawo wiernego do Eucharystii według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Lublin 2000, s. 169-170.

31 AAL, Sygn. Dz. III 32, k. 66.

32 Can. 1325. § 1. *Fideles Christi fide aperte profiteri tenentur quoties eorum silentium, tergiversatio aut ratio agendi secumferrent implicitam fidei negationem, contemptum religionis, iniuriam Dei vel scandalum proximi.* § 2. *Post receptum baptismum si quis, nomen retinens christianum, pertinaciter aliquam ex veritatibus fide divina et catholica credendis denegat aut de ea dubitat, haereticus; si a fide christiana totaliter recedit, apostata; si denique subesse renuit Summo Pontifici aut cum membris Ecclesiae ei subiectis communicare recusat, schismaticus est.*

Boga lub stanowić zgorszenie innych. Uwzględniwszy prawny kontekst tej normy, należy zatem stwierdzić, że podkreślenie wierności Kościołowi zawarte w liście biskupa lubelskiego do młodzieży szkolnej w powojennej Polsce, umożliwiało młodym Polkom i Polakom, wiernym diecezji lubelskiej, kształtować własną tożsamość moralną w zastanych czasach oraz świadomie uczestniczyć w odbudowie społeczeństwa opartego na wartościach chrześcijańskich. W związku z tym wierność, do której nawoływał bp Wyszyński, miała wymiar zarówno indywidualny, jak i wspólnotowy. Podkreślanie jej miało na celu chronić nie tylko jednostkę (osobę młodego wierneho), ale także wspólnotę eklezjalną przed ideologiczną i moralną degradacją. Dlatego fragment ten należy odczytywać jako wysiłki obronne podjęte przez biskupa względem młodzieży szkolnej, szczególnie podatnej – z racji wieku i niepełnej jeszcze formacji – na indoktrynację laicką i materializm. Stefan Wyszyński formułując apel o wierność Kościołowi, w istocie przypominał o obowiązku *professio fidei*, stanowiącym integralny element przynależności do Kościoła i wyraz przeciwstawienia się procesom sekularyzacji, które mogły prowadzić do dechrystianizacji i dehumanizacji społeczeństwa.

Podsumowanie

List bp. Stefana Wyszyńskiego z 9 czerwca 1946 roku, skierowany do młodzieży lubelskich szkół, stanowił program wychowawczy w realiach powojennej Polski zagrożonej presją ideologiczną i moralnym kryzysem. Nowy pasterz diecezji od początku swojej posługi akcentował potrzebę pracy z młodzieżą, dostosowując język i treść przesłania do ich sytuacji. Choć list nie zawiera bezpośrednich odniesień prawno-kanonicznych, wskazuje na normatywne podstawy obowiązków wobec człowieczeństwa i Kościoła.

Centralnym zagadnieniem była ochrona godności ludzkiej, troska o czystość i dobre obyczaje, rozumiane nie tylko jako cnoty osobiste, lecz także fundament życia społecznego. Wyszyński wzywał młodych do samokontroli, unikania grzechu oraz świadomości konsekwencji moralnych i prawnych własnych czynów. Takie wychowanie miało chronić ich przed manipulacją i demoralizacją, charakterystycznymi dla totalitaryzmów.

Niezwykle istotnym punktem listu była wierność Kościołowi rozumiana jako obowiązek formalny i moralny wybór. Zachowanie więzów jedności z Kościołem dawało młodzieży oparcie w trwałych wartościach i chroniło ich tożsamość wobec ideologii wrogich chrześcijaństwu.

W rezultacie list bp. Wyszyńskiego był nie tylko apelem moralnym, lecz także narzędziem strategii duszpasterskiej i ochrony młodego pokolenia. Ukazywał, że wychowanie w duchu godności, czystości, służby i wierności Kościołowi może skutecznie przeciwdziałać presji ideologicznej i przygotowywać do odbudowy społeczeństwa. Działania biskupa, łączące formację jednostki z troską o wspólnotę i duchową niezależność wobec systemów politycznych, pozostają aktualne również dziś – w świecie nowych wyzwań, ideologii i presji społecznych.

Stefan Wyszyński, jako duszpasterz i prawnik, dobrze rozumiał, że młodzież w zlaicyzowanym otoczeniu może odczuwać napięcie między wiarą a światem. Jego list stanowił akt mobilizacji sumień, a nawet ambitniej – akt świadomości prawnej. Biskup kanonista wzywał bowiem do trwania przy Kościele jako źródle prawdy, co pozostaje przesłaniem żywym i aktualnym również dla współczesnej młodzieży.

Bibliografia

Źródła

- Bulla papieża Piusa XII z dnia 25 marca 1946 r. nominująca ks. Stefana Wyszyńskiego Biskupem Lubelskim, w: *Stefan Wyszyński Prymas Tysiąclecia – absolwent KUL ... kandydat na ołtarze*, red. M. Sitarz, A. Słowikowska, A. Romanko, Lublin 2017, s. 169-171 (tłum. A. Słowikowska).
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.
- Consistorium Secretum, *Provisio ecclesiarum: episcopos*, AAS 38 (1946), s. 240.
- Pius PP. XI, *Litterae encyclicae de comunismo atheo Divini Redemptoris* (19.03.1937), AAS 29 (1937), s. 65-106.
- Pius XI, *Litterae encyclice de christiana iuventutis educatione Divini illius Magistri* (31.12.1929), AAS 22 (1930), s. 55-86.
- Pius XII, *Litterae encyclice de Mystico Iesu Christi Corpore deque nostra in eo cum Christo coniunctione Mystici Corporis Christi* (29.06.1943), AAS 35 (1943), s. 193-248.
- Pontificae Commissione ad Codicis canones authenticae interpretandos, *Responsa ad proposita dubia, ad I: De sectae atheisticae adscriptis* (30.07.1934), AAS 26 (1934), s. 494.
- Sacra Congregatio Consistorialis, *Provisio ecclesiarum*, AAS 38 (1946), s. 208.
- Suprema Sacra Congregatio S. Officii, *Decretum Quaesitum est* (1.07.1949), AAS 41 (1949), s. 334.

Wikariusz Kapitulny *Sede Vacante*, *Acta Władzy Diecezjalnej: Na dzień Konsekracji i Ingresu J.E. Ks. Bpa Dra Stefana Wyszyńskiego*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” rok XXIII (1946), nr 6, s. 179.

Wyszyński S., [List do młodzieży szkolnej], Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie, Zespół: Kuria Biskupia w Lublinie, Sygn. Dz. III 32,teczka: Kserokopie dokumentów dot. działalności Biskupa Lubelskiego dr Stefana Wyszyńskiego, wykonane przez PAX / Oddz. Lublin (1946-1949), k. 64-66; opublikowany: *List J.E. Ks. Bpa St. Wyszyńskiego do młodzieży szkolnej*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” rok XXIII (1946), nr 6, s. 219-221.

Opracowania

Bączkowicz F., Baron J., Stawinoga W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. III, wyd. 3, Opole 1958.

Budzik S., [brak tytułu], w: *Dzieci Moje! Biskup Stefan Wyszyński Ordynariusz Lubelski 1946-1949. Pamiętnik wystawy zorganizowanej przez Fundację na rzecz Rodziny Nasza Tradycja w 70. rocznicę ingresu do Katedry Lubelskiej Biskupa Stefana Wyszyńskiego*, Lublin 2017, s. 25-27.

Pastuszko M., *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu Jana Pawła II*, Kielce 1997.

Raina P., *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Tysiąclecia*, t. 1, Wrocław 2016.

Słownik Języka Polskiego, red. W. Doroszewski, t. VIII, Warszawa 1966.

Szczot E., *Prawo wiernego do Eucharystii według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Lublin 2000.

Wiślicki J., *Prawa świeckich w Kościele Katolickim*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji X. Biskupa Mariana Leona Fulmana*, cz. 2: *Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych*, Lublin 1939, s. 365-451.

Streszczenie

Artykuł analizuje list bp. Stefana Wyszyńskiego skierowany do młodzieży szkół lubelskich 9 czerwca 1946 roku. Refleksja koncentruje się na dwóch grupach obowiązków: odnoszących się do człowieczeństwa oraz wierności Kościołowi. W pierwszej części uwaga skupiona została na godności osoby ludzkiej, jej zakorzenieniu w prawie naturalnym oraz trosce o czystość i dobre obyczaje, rozumiane jako fundament odpowiedzialności moralnej i prawnej. Druga część ukazuje wezwanie do lojalności wobec Kościoła, jego nauczania i pasterzy, traktowane jako świadoma postawa chroniąca młodzież przed wpływem ideologii wrogich chrześcijaństwu. Wskazano, że przesłanie listu miało na celu nie tylko wychowanie moralne, ale również ochronę młodego pokolenia przed skutkami totalitaryzmów oraz umocnienie jego tożsamości eklezjalnej. Analizę osadzono w kontekście obowiązującego wówczas prawa kanonicznego, odnosząc się m.in. do podmiotowości prawnej w Kościele, przynależności eklezjalnej, *professio fidei* oraz norm dotyczących czynów sprzecznych z obyczajami.

Słowa kluczowe

Stefan Wyszyński, biskup lubelski, młodzież katolicka, wychowanie, człowieczeństwo, przynależność do Kościoła katolickiego

Summary

This article analyzes a letter from Bishop Stefan Wyszyński addressed to Lublin school students on June 9, 1946. The reflection focuses on two sets of obligations: those related to humanity and fidelity to the Church. The first part focuses on the dignity of the human person, its roots in natural law, and the concern for purity and good manners, understood as the foundation of moral and legal responsibility. The second part presents a call for loyalty to the Church, its teachings, and its pastors, treated as a conscious attitude protecting young people from the influence of ideologies hostile to Christianity. It indicates that the letter's message was intended not only to provide moral education but also to protect the young generation from the effects of totalitarianism and to strengthen its ecclesial identity. The analysis is set in the context of the canon law in force at the time, addressing, among other things, legal subjectivity in the Church, ecclesial affiliation, the *professio fidei*, and norms regarding acts contrary to morality.

Keywords

Stefan Wyszyński, Bishop of Lublin, Catholic youth, education, humanity, affiliation to the Catholic Church